

ВІСНИК

ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ТА РЕГУЛЯТОРНИХ ПИТАНЬ

ДЛЯ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ | ПІДГОТОВЛЕНИЙ ЄБРР
ЗА ПІДТРИМКИ АО "АРЦІНГЕР" ТА РАДИ БІЗНЕС-ОМБУДСМЕНА

Вісник щодо юридичних та регуляторних питань призначений для інформування малих та середніх підприємств про нещодавні законодавчі та регуляторні зміни, які безпосередньо впливають на їхню бізнес-діяльність

Останнім часом більшість законодавчих змін в Україні були реакцією на наслідки повномасштабного воєнного вторгнення Російської Федерації в Україну. Змін зазнали всі основні сфери правового регулювання, які стосуються бізнес-діяльності, зокрема, валютне регулювання, податкове, трудове, земельне законодавство тощо. Також у майбутньому очікується активізація законодавчих змін для приведення українського законодавства у відповідність із законодавством ЄС у процесі євроінтеграції України.

Цей вісник, започаткований у листопаді 2022 року, містить стислий перелік важливих керівництв і законодавчих змін, які впливають на діяльність українських малих та середніх підприємств. **Наступний випуск вийде в липні 2023 року.**

Ви можете надіслати нам своє запитання на LTTBusinessGuide@ebrd.com. Ми відповімо на найактуальніші запити в наступних випусках вісника, а також оновимо інформацію на вебсайті. За юридичною консультацією можна звернутися до юридичної підтримки [Дія.Бізнес](#).

Що потрібно знати в разі залучення кредиту в банку

Одним з основних джерел фінансування бізнесу є банківський кредит. Власникам бізнесу слід відповідально підходити до залучення кредиту для уникнення можливих негативних наслідків у майбутньому. Банки неохоче змінюють умови кредитування на користь МСП, проте розуміння положень договору необхідне для стійкого ведення бізнесу й може в певних випадках допомогти в досягненні особливих домовленостей із банком. У цьому випуску вісника ми розглянемо основні нюанси, які слід врахувати МСП під час залучення кредитів.

Кредитування в умовах воєнного стану

Спричинені війною негативні наслідки призвели до зменшення рівня кредитування банками. Це пов'язане як і з погіршенням фінансового становища самого бізнесу, який не має можливості брати на себе додаткові зобов'язання, так і з обережністю банків, обумовленою зростанням рівня кредитів, що не працюють.

Станом на грудень 2022 року обсяг кредитів, виданих банками юридичним особам, які підпадають під категорію МСП, становив близько 754 млрд грн проти 11,2 млрд грн кредитування,

отриманого фізичними особами-підприємцями, і був майже на тому самому рівні, що й обсяг кредитів станом на грудень 2021. Що більше, під час воєнного стану банки активно кредитують підприємства, особливо в агросекторі, у межах державної програми "Доступні кредити 5-7-9%". Згідно зі статистикою, з початку воєнного стану до кінця квітня 2023 року було укладено понад 25 тис. кредитних договорів на суму близько 100 млрд грн, понад 55 млрд грн з яких було надано для запобігання та подолання наслідків російської агресії. Під час воєнного стану проценти за антивоєнними кредитами повністю сплачуються Фондом розвитку підприємництва.

Що таке кредит?

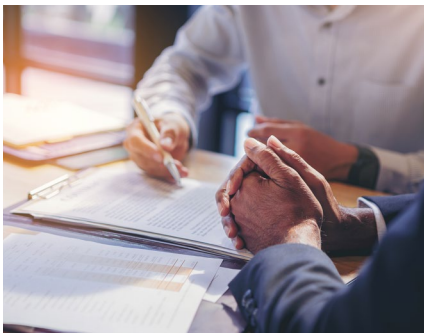
Кредит – це грошові кошти, що надаються банком або іншою фінансовою установою, яка має ліцензію на кредитування (кредитор), позичальнику. Своєю чергою ви як позичальник зобов'язуєтесь повернути кредитору основну суму кредиту (тіло) та нараховані на тіло кредиту проценти.

Українське законодавство використовує два схожі терміни: "проценти" та "відсотки". Чи є між ними різниця з юридичної точки зору? Слово "проценти" слід використовувати в тому випадку, коли йдеться про винагороду за користування чужими грошима, як-от у разі залучення кредиту/позики. Якщо ж йдеться про інші обставини, наприклад, штрафи або частку в статутному капіталі товариства, то слід використовувати термін "відсотки". Звертаємо увагу, що практика склалася таким чином, що помилкове використання цих термінів як "взаємозамінних" не тягне за собою негативних юридичних наслідків.

Умови кредитування, як-от його розмір, графік погашення, вид кредиту та процентів, наслідки несвоєчасного погашення платежів визначаються в кредитному договорі.

Кредити можуть бути різних видів, але найрозповсюдженішою класифікацією є така:

- залежно від строку: короткострокові – до одного року, середньострокові – до трьох років, довгострокові – понад три роки;
- залежно від наявності забезпечення: забезпечені або незабезпечені;
- залежно від схеми кредитування: у вигляді одноразового переказу або кредитної лінії.

Кредитна лінія – це надання кредиту, за яким позичальник може залучати кошти банку в межах встановленої суми (кредитного ліміту). Кредитна лінія поділяється на відновлювальну та невідновлювальну. У випадку відновлювальної кредитної лінії позичальнику надається можливість повторно позичати кошти в банку в межах кредитного ліміту після повного або часткового погашення, а у випадку невідновлювальної кредитної лінії такої можливості немає. Кредитна лінія надається банками тим позичальникам, які мають гарну кредитну історію.

Приклад роботи відновлювальної кредитної лінії:

Залучення короткострокового або довгострокового кредиту залежить у першу чергу від мети його залучення. Якщо кредит залучається для мети, яку буде реалізовано найближчим часом, наприклад, для наймання працівника на сезонну роботу, то кредит у такому випадку буде короткостроковим. Якщо ж залучення коштів здійснюється для фінансування довгострокових активів, зокрема основних засобів (їхнього придбання, реконструкції або модернізації), нового будівництва, інших видів необоротних активів, а також окремих видів оборотних активів, у яких кошти заморожуються на тривалий період (наприклад, придбання приміщення, постачання обладнання, наймання працівників), то в такому випадку банк надає довгостроковий кредит.

У разі залучення короткострокового кредиту загальна сума сплачених процентів буде менша, ніж під час довгострокового кредиту. До того ж короткостроковий кредит має вплив на тип процентної ставки, яка застосовуватиметься до кредиту. Для короткострокових кредитів частіше використовується саме фіксована процентна ставка, а не змінювана (детальніше нижче).

Що таке процентна ставка та які види існують?

Процентна ставка – це певний відсоток, який нараховується банком на кредит за користування грошовими коштами банку. Кредитний договір може передбачати такі типи процентних ставок, які підлягатимуть сплаті:

- Фіксована процентна ставка – це розмір процента, який не змінюється протягом усього строку кредитного договору. Кредитор може змінювати розмір процентної ставки лише у двосторонньому порядку. Якщо можливість змінення процентної ставки в односторонньому порядку передбачено в кредитному договорі, то таке положення суперечить законодавству України та є недійсним.
- Змінювана процентна ставка — це розмір процента, який може змінюватися протягом строку кредитного договору. Така ставка вираховується шляхом додавання

погодженого сторонами індексу до певної фіксованого процента (маржі). На практиці банки найчастіше використовують індекс UIRD (індекс ставок за депозитами фізичних осіб) на 12 місяців.

Фіксована процентна ставка може бути привабливою для малого бізнесу. У такому випадку бізнесу легко порахувати загальну суму процентних платежів, що будуть сплачуватися протягом усього строку кредиту та спрогнозувати свій грошовий потік. Проте є ризик, що в разі нарахування фіксованих процентів загальна сума може значно перевищувати суму процентів, сплачених у разі застосування змінюваної процентної ставки, оскільки індекс, що застосовується для розрахунку, може зменшуватися й відповідно знижувати процентну ставку. Змінювану процентну ставку варто розглядати для використання в кредиті в тому випадку, коли в майбутньому очікуватиметься зниження ставок.

гарантуватимуть регулярні та стабільні платежі, як-от лізингові компанії або небанківські фінансові компанії, що надають кредити. У договорах застави дебіторської заборгованості може бути передбачено умови, згідно із якими заставадавець повинен замінити ті заборгованості, які не погашаються певний тривалий період, наприклад, більш ніж 90 днів із моменту настання строку погашення.

Іншим видом забезпечення, який часто використовують у кредитуванні, є **порука**. Порука – це обов'язок поручителя нести відповідальність за порушення боржником своїх зобов'язань перед банком. У випадку порушення зобов'язання боржником банк матиме право вимагати повного або часткового виконання цього ж зобов'язання від поручителя. Поручитель відповідає перед банком у тому ж обсязі, що й боржник, включно зі сплатою тіла кредиту, процентів, неустойки, відшкодування збитків тощо. Договором поруки може бути передбачено часткову відповідальність поручителя. У такому випадку варто переконатися, що розмір часткової відповідальності передбачено в договорі поруки.

Забезпечення

Для гарантування повернення залученого кредиту банк вимагатиме надання певного забезпечення у формі застави, іпотеки або поруки. Надавачем забезпечення може бути не лише підприємство, яке отримує кредит, а й будь-яка інша особа, зокрема сам власник підприємства.

Застава – це вид забезпечення, за яким кредитор (банк) має право в разі неповернення позичальником кредиту задовольнити свої вимоги за рахунок вартості заставленого майна (предмета застави). Залежно від виду забезпечення, задоволення може відбутися в один із таких способів: 1) набуття банком предмета застави у власність; 2) продаж предмета застави конкретній третій особі; 3) продаж предмета застави на торгах; 4) відступлення банку права вимоги до кредиторів позичальника (у разі застави дебіторської заборгованості); або 5) списання коштів із банківського рахунку на користь банку (у разі застави

майнових прав на грошові кошти, розміщені на банківському рахунку).

Предметом застави може виступати будь-яке рухоме або нерухоме майно, що знаходиться у власності заставадавця/іпотекодавця та на яке можна звернути стягнення, зокрема:

- продукція, включно з сільськогосподарською;
- сировина;
- дебіторська заборгованість;
- частка в статутному капіталі підприємства;
- майнові права на грошові кошти, розміщені на банківському рахунку;
- офіс, квартира або будь-яка інша нерухомість (у такому випадку застава називатиметься "іпотека") тощо.

Застава дебіторської заборгованості зустрічається найрідше із вищезазначеного переліку. Як правило, такий вид забезпечення можуть надати компанії із великою кількістю прав вимоги заборгованості, які

Якщо заставу/іпотеку надає третя особа (так званий майновий поручитель), то він відповідає перед банком лише в розмірі переданого банку майна. Якщо ж позичальник виступає одночасно заставадавцем/іпотекодавцем, то в разі недостатності наданого забезпечення для повного погашення кредиту банк може звернути стягнення на інше майно такого заставадавця/іпотекодавця.

Які саме види забезпечення проситиме банк, залежатиме від виду конкретного бізнесу та наявних активів на балансі. Якщо ви здійснюєте постачання продукції, то банк, ймовірно, проситиме передати в заставу дебіторську заборгованість. Якщо ваш бізнес є сезонним, як-от у сільськогосподарських виробників, то в заставу надаватиметься майбутній врожай. У разі довгострокового кредитування необхідно буде передати в заставу найцінніші активи, наприклад, нерухомість та обладнання.

На що слід звернути увагу для успішного залучення кредиту під час війни?

Для успішного залучення кредиту від банку потрібно врахувати низку факторів, які є важливими для банку:

Кредитна історія. Наявність гарної кредитної історії є важливим індикатором для банку для прийняття ствердого рішення щодо надання кредиту. Що триваліша позитивна кредитна історія, то більше можливостей у вас як позичальника погодити кредит на значнішу суму або ж досягти унікальних домовленостей щодо зміни стандартних умов кредитування.

Грошовий потік. Грошовий потік підприємства має підтверджувати, що підприємство здатне сплачувати кредит. Якщо грошовий потік є «низьким», то банк розумітиме, що підприємство буде радше спрямовувати кошти на фінансування операційної діяльності, аніж на погашення кредиту.

Забезпечення. Ви маєте розуміти, які з ваших активів можуть виступати забезпеченням. Банк хоче знати заздалегідь, що саме позичальник

може йому запропонувати в якості забезпечення та якою мірою таке забезпечення покриватиме ризики.

Платоспроможність. Банки приділяють особливу увагу платоспроможності клієнта. Вони перевіряють кредитну історію позичальника, аналізують його фінансову звітність, вираховують показники фінансового стану підприємства. Це дає змогу банку переконатися, що бізнес матиме достатньо стійке фінансове становище для погашення кредиту.

Документи. Для підтвердження всіх вищезазначених нюансів необхідно мати належно організоване діловодство, що збереже час на підготовку та пошук усіх необхідних документів, які вимагаються банками.

Воєнний стан вніс корективи в підхід банків до видачі кредитів і зробив їх більш обачливими. Якщо бізнес знаходиться в зоні ведення бойових

дій чи на окупованих територіях, то ці обставини перешкоджатимуть отриманню кредиту. Якщо підприємство розташоване на території, наближеній до зони бойових дій, то до клієнта застосовуватимуться підвищені вимоги, зокрема банк, найімовірніше, вимагатиме більший процент покриття кредиту заставою.

Також змінився підхід до вибору застави: постійний ризик знищення рухомого або нерухомого майна змусив банки звертатися до альтернативних варіантів забезпечення, яким є порука.

Проте час від часу держава спільно із банками запускають програми підтримки бізнесу з державними гарантіями. У таких програмах більша частина кредиту (до 80%) гарантується державою з одночасним забезпеченням іншої частини гарантією. За будь-якою інформацією щодо наявності таких гарантій слідкуйте на сайтах українських банків.

На що звертати увагу в кредитному договорі?

Кредитний договір є об'ємним та деталізованим документом, що може спричинити труднощі з розумінням його окремих положень. Типовий кредитний договір складається з таких розділів:

- преамбула (де зазначається найменування договору та його номер, найменування сторін, їхня організаційно-правова форма, посади та ПІБ представників сторін, які підписуватимуть договір);
- предмет договору (зазначається обов'язок банку надати кредит позичальнику, а також обов'язок позичальника повернути кредит та сплатити проценти; мета кредиту; сума кредиту; процентна ставка; строк погашення);
- забезпечення (зазначається, яке саме забезпечення та в який строк має бути надане банку);
- права та обов'язки сторін (деталізуються права та обов'язки кожної зі сторін);

- відповідальність (зазначаються наслідки для позичальника в разі порушення умов договору);
- інші умови (зазначається спосіб розгляду спору; порядок внесення змін до договору; строк дії договору);
- юридичні адреси та реквізити сторін;
- підписи сторін.

У першу чергу потрібно встановити мету залучення кредиту в банку. Ви можете звернутися до банку для започаткування бізнесу або його розширення, купівлі нерухомості чи устаткування, поповнення обігових коштів для ведення поточної діяльності тощо. Мета залучення кредиту буде зазначатися в кредитному договорі

та впливатиме на його умови. Банк перевірятиме використання залучених коштів відповідно до їхнього цільового призначення, зазначеного в договорі. Тому потрібно зберігати всі підтверджувальні документи. Використання кредиту на інші цілі вважається порушенням умов кредитного договору та може потягнути негативні наслідки.

Зверніть увагу на умови погашення кредиту. Часто банки не передбачають можливості дострокового погашення або ж обумовлюють її дотриманням певних вимог. Якщо ви розглядаєте можливість дострокового погашення, то переконайтеся, що її передбачено кредитним договором і всіх необхідних умов може бути дотримано.

Ознайомтеся із переліком подій, у разі настання яких банк може

вимагати дострокового погашення кредиту. Такі події не обмежуються порушенням зобов'язання повернути кредит, а їхній перелік може включати неподання певних документів банку у визначений строк, погіршення фінансового становища компанії, зміна в складі учасників компанії тощо. Перед укладенням договору слід ретельно ознайомитися з переліком та визначитись, чи є в переліку події, ризик настання яких є високим для вашого бізнесу, і відповідно спробувати домовитися з банком щодо зміни або виключення таких умов.

Вам також потрібно детально проаналізувати положення щодо відповідальності. У кредитному договорі можуть зустрічатися положення, які передбачають як застосування штрафних санкцій, так і надання банку права вимагати дострокового

погашення кредиту. Попри те, що змінити такі умови доволі важко, цілком можливо погодити з банком період, упродовж якого ви можете виправити причину, що потягла за собою накладення штрафних санкцій чи вимогу дострокового погашення.

Інші види фінансування бізнесу, зокрема фінансування через продаж частки в бізнесі, лізинг тощо, будуть розглянуті в наступних випусках вісника.

Рекомендуємо ознайомитися із державною програмою доступних кредитів "5-7-9%", згідно з якою можна отримати державну підтримку у вигляді компенсації процентів, за [посиланням](#).

Дмитро Олареско

Виконавчий директор Beetroot Academy

[Beetroot Academy](#) – це шведсько-українська IT-школа, яка пропонує інтенсивні IT-курси онлайн та в 16 містах України.

1) Як ви допомагаєте українським підприємцям?

До повномасштабного вторгнення ми регулярно запускали курс підприємництва в Маріуполі й таким чином навчали азів бізнесу підприємців-новачків і допомагали розвиватися досвідченим бізнесам. На жаль, наразі цей курс призупинений.

Водночас ми запускаємо спільні програми в партнерстві з українськими IT-компаніями, навчаємо нових IT-спеціалістів та фахівців нетехнічних галузей, розвиваємо спільноти, проводимо менторські програми для новачків у галузі IT.

2) Чому ви приєдналися до Дія.Сіті? Яка процедура вступу? Хто може приєднатися? Якими є переваги від вступу до Дія.Сіті?

Ми доволі довго чекали на прозору й зрозумілу юридичну форму для неформальної освіти. Наша співпраця з Міністерством цифрової трансформації допомогла зрозуміти вектор розвитку Дія.Сіті й впевнитися, що ця модель підходить для нашого типу діяльності. І коли відповідні законодавчі зміни було ухвалено, ми подали заявку через сайт [Дія.Сіті](#), познайомилися із відповідальними менеджерами з Міністерства й розпочали

консультації та підготовку для вступу. Дія.Сіті — це прозора модель, яка зрозуміла як зовні, так і внутрішньо. Вона сприймається як класична закордонна LTD (що за своєю суттю найбільш схоже до національного визначення товариства з обмеженою відповідальністю – авт.), але має набагато менше бюрократії й навантаження, що притаманно моделі співпраці з ФОПами. Вона дозволяє підписувати з фахівцями гіг-контракти, які однаково добре захищають права як компаній-роботодавців, так і найманих працівників. Дія.Сіті — це збалансована форма співпраці, вигідна як для роботодавця, так і для працівника.

3) Які питання потребують найшвидшого вирішення українським урядом?

Як і весь світ, чекаємо й віримо в перемогу! Але це про наші ЗСУ.

В урядовому просторі ми чекаємо на лібералізацію роботи з валютою і закордонними фізичними та юридичними особами, бо ми багато співпрацюємо з міжнародними фондами й ведемо діяльність за межами України.

Запрошуємо долучитися до офіційної сторінки ЄБРР у [Facebook](#), що створена для інформування малого та середнього бізнесу щодо наявних можливостей та ініціатив, які надаються ЄБРР задля їхньої підтримки.

Більше новин про можливості для МСБ – у наступних випусках вісника.

Вісник було підготовлено ЄБРР за підтримки Адвокатського об'єднання "Арцінгер" та Ради бізнес-омбудсмена. Зміст цього матеріалу розробило Адвокатське об'єднання "Арцінгер" за інформацією, актуальною на 6 січня 2022 року, яка не обов'язково відображає погляди ЄБРР. Цей матеріал не є юридичною консультацією, автор не несе відповідальності за рішення або дії, здійснені на основі інформації, викладеної у віснику.

Вебсайт businessguide.ebrd.com.ua розроблено ЄБРР за підтримки Фонду корпоративного управління уряду Великої Британії та Північної Ірландії.

Цей онлайн-ресурс містить вичерпні юридичні та бізнес-керівництва, покликані забезпечити стійкість МСП. Вебсайт, створений у співпраці з місцевою командою підтримки розвитку малого та середнього бізнесу ЄБРР в Україні (ASB) та місцевими партнерами, серед яких Дія.Бізнес, Рада бізнес-омбудсмена та Європейська Бізнес Асоціація, містить унікальну інформацію для розвитку та відновлення українського бізнесу. Ресурс був адаптований в Україні Адвокатським об'єднанням "Арцінгер" та Бейкер Тіллі Україна.

Більше керівництв для МСП в Україні доступно на www.businessguide.ebrd.com.ua